

Saatekülaliste ekspertiisitüübid telesaates „Vabariigi kodanikud“

Kadri Org

Tänapäeva ühiskonnas on üha suureneva inimes-teni jõudva informatsioonihulga tõttu aina keerulisem selekteerida olulisi teadmisi ning teha neist lähtuvaid järeldusi. Sellest tulenevalt kasvab massimeedias vajadus ekspertide järele, kes täidaksid nii tõlgendaja kui ka arvamusiidri rolli. Infoühiskonna areng, eri valdkondade mediakesksemaks muutumine ja autoriteedi muutunud määratlus on aga andnud eksperdi mõistele rohkem kui ühe tähenduse. Lisaks valdkonnas tunnustatud ekspertidele, keda ametikaaslased kõrgelt hindavad, saab eristada ka meedia võimu või interneti vahenduse kaudu eksperdi rolli saavutanud inimesi, kes on auditooriumi seas tuntud ja tunnustatud.

Ekspertiisi mõiste hägustumise tõttu on oluline mõista, milline on inimeste taust, kes esinevad meedias kõneisikutena ja mõjutavad avalikku kommunikatsiooni. Selle uurimiseks analüüsiti aasta jooksul Eesti avaõigusliku telekanali ETV eetris olnud saateid „Vabariigi kodanikud“ ja neisse kutsutud saatekülalisi. Vaatluse alla võeti just „Vabariigi kodanikud“, sest igas saates lahkavad eri elualadel tegutsevad saatekülalised mõnda ühiskondlikult olulist ning aktuaalset teemat või päevakajalist sündmust, etendades sedakaudu olulist rolli saate teema tõlgendaja ning avaliku arvamuse kujundajana, mis eeldab saatekülaliselt ka vastavat tüüpi ekspertiisi.

Analüüsiti just audiovisuaalse meedia formaati, kuna seal on kõneisikute ja auditooriumi kontakt vahetum ning seetõttu on ka ülesastuvate inimeste võimalik mõju auditooriumile teemade tõlgendamisel suurem kui trükimeedias.

Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad

Uurimuse teoreetilisteks lähtekohtadeks olid erinevad mediastumise teooriad.¹ Eelkõige keskenduti mesotaseme mediastumise protsessile, millele tuginedes saab analüüsida institutsioone, uurida, kuidas need on mediastumisega seotud ja selle poolt muudetud. Kuna ekspertide kaasamine audiovisuaalses meedias ühendab eri institutsioonide esindajaid, on nimetatud teooria käesolevas uurimuses asjakohane, võimaldades analüüsida meedia rolli institutsioonide kujutamisel ja pikema protsessina nende institutsioonide mediastumist. Mediastumise teooriates on edasi arendatud Pierre Bourdieu väljateooriat,² milles mh väidetakse, et aja jooksul (eelkõige televisiooni tulekuga) on ajakirjandusvälja loogika teiste kultuuritootmisväljade üle domineerima hakanud, mis on pannud aluse eksperdi mõiste hägustumisele ning „meediaekspertide“ tekke käsitlusele.

Nimelt näeb Bourdieu oma väljateooria raamistikus, et kõik kultuuritootmisväljad on allu-

Artikkel põhineb 2016. aasta juunis Tartu ülikooli ühiskonnateaduste instituudis kaitstud bakalaureusetööl (juh Külliki Seppel). Vt <http://dspace.ut.ee/handle/10062/52034>.

Sõna „ekspertiis“ kasutatakse tähenduses eksperdikaks olek. — *Toim.*

¹ Vt Knut Lundby. *Mediatization of Communication*. Berlin, Boston: De Gruyter, 2014.

² Pierre Bourdieu. *Televisioonist*. Tallinn: Perioodika, 1996.

tatud ajakirjandusvälja struktuursele sundusele, mistõttu on ajakirjandusväli hakanud oma suure võimu ja ekspertide loomise võime kaudu teiste väljade autoriteetide hierarhiat mõjutama. Sellest tulenevalt eristabki ta kaht tüüpi eksperte. Traditsiooniliste kriteeriumide alusel on eksperdil teaduslik kapital, mis koosneb ühelt poolt positsioonist akadeemilises hierarhias ja teiselt poolt valdkonna kolleegide ja ekspertide tunnustusest, millest viimane on sümboolse kapitali erivorm. Teist tüüpi ekspertidena tõstab Bourdieu esile meedia loodud autoriteedid, keda avalikkus käsitleb ekspertidena ning kel on sümboolse kapitalina meedias oma suurusjärk ja ajakirjanduslik kaal, millel pole sageli midagi ühist spetsiifilise osatähtsusega erialases keskkonnas. Eelnevalt lähtudes viitab Bourdieu audiovisuaalse meediumi võimule, kirjutades, et „kui mõni tele- või raadiosaadete tootja kutsub teadlase saatesse, pälvib teadlane sellega tunnustuse“.⁴ Ta toob välja, et „pealtnäha sõltumatutes teadusharudes, nagu ajalugu või antropoloogia, või bioloogia ja füüsika, muutub meedia vahendus järjest tähtsamaks, kuna usaldusvääruse saavutamine võib oleneda teadlase sümboolsest kapitalist ehk tema tuntusest, mille puhul ei teata enam täpselt, kui palju see võlgneb meedia loodud mainele ja kui palju reputatsioonile ametivendade seas“.³

Uurijad⁴ on leidnud, et akadeemiliselt tunnustatud ekspertide kõrvale on tekkinud uus tüüp meediaeksperte, kes on saavutanud auditooriumi seas tuntuse ja tunnustuse isiklike kogemuste avaliku esitamise kaudu. Arvestades asjaolu, et „Vabariigi kodanikud“ on vestlussaadete, milles toimub diskussioon ühiskondlike teemade ja laiemate sotsiaalsete probleemide ja murekohtade üle, väidetakse, et saatekülaliste oma kogemustele tuginevaid arvamusi peetakse üldiselt prioriteetsemaks kui (teiste) spetsialistide mõtteid. Andrew Tolson nendib eelneva täienduseks, et vestlussaadete peamine diskursus on avalikus esituses jutustuse kaudu isiklike kogemuste edasiandmine.⁵ Seega on oluline teada, kui palju on saadetes kutsutud isiklikule kogemusele tuginevat ekspertiisi esinda-

vaid inimesi ning kui palju spetsialiste, kes tuginevad teaduslikule argumentatsioonile.

Saatesse kutsutud inimeste esindatud ekspertide vahekorra uurimise tähtsus tuleneb sellest, et vestlussaadete kõneaine saab üldjuhul tõuke päevakajalisest sündmusest, millele järgneb televestlus pärast seda, kui teema on uudiste vahendusel päevakorda tulnud. Kuivõrd vestlussaadete vaatavad kaugemale uudistes sisalduvast toormaterjalist ning teemasid analüüsitakse sügavamalt ja mitmekülgsemalt, aitavad vestlussaadetes diskuteerima kutsutud eksperdid auditooriumil sündmuste käiku paremini mõista ja enda jaoks lahti mõtestada.⁶ Ses tap on oluline teada saada, kas saates toimuva väitluse kaudu kujundatakse avalikku arvamust pigem teoreetilistest ja teaduslikest tõdemustest, meedial ja vahendamisel põhinevatest või isiklikest kogemustest lähtuvalt.

Uurimuse oluliseks empiiriliseks lähtekohaks oli Maris Talvari bakalaureusetöö,⁷ kus keskenduti peamiselt saate „Vabariigi kodanikud“ näitel avaliku telekanali (ETV) rollile avaliku diskussiooni foorumina, kuid kohati käsitleti ka saatekülaliste tausta. Lisaks sellele tööle on teisigi uurimusi, milles rohkem või vähem tugineti saatesarjale „Vabariigi kodanikud“: Ere Uibo bakalaureusetöö,⁸ milles käsitleti saatejuhi rolli ETV saates „Vabariigi kodanikud“; Jaanus Noormetsa bakalaureusetöö,⁹ kus uuriti telesaadete loomisprotsessi, ning Kadri Inselbergi bakalaureusetöö,¹⁰ milles keskenduti telesaadete toimetamise protsessile avaliku televisiooni näitel.

Lisaks eelnevale tugineti töö kirjutamisel ka välismaiste uurijate teadusartiklitele, milles käsitleti ekspertide kaasamist audiovisuaalses meedias. Kõige suuremal määral oli neis vaadeldud eksper-

³ John Ellis. *Seeing Things: Television in an Age of Uncertainty*. London: I. B. Tauris, 2000.

⁴ Maris Talvari. Avalik-õigusliku telekanali (Eesti Televisioon) roll avaliku diskussiooni foorumina saate „Vabariigi kodanikud“ näitel. Tartu ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi bakalaureusetöö, 2009. Vt <http://dSPACE.ut.ee/handle/10062/15806>.

⁵ Ere Uibo. Saatejuhi roll ETV saates „Vabariigi kodanikud“. Tartu ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi bakalaureusetöö, 2013. Vt <http://dSPACE.ut.ee/handle/10062/32225>.

⁶ Jaanus Noormetsa. Telesaadete loomine Eestis ETV päevakajasaadete ja Kanal 2 telemängude näitel. Tartu ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi bakalaureusetöö, 2008. Vt <http://dSPACE.ut.ee/handle/10062/15716>.

⁷ Kadri Inselberg. Toimetamine avalik-õiguslikus televisioonis ETV näitel. Tartu ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi bakalaureusetöö, 2010. Vt <http://dSPACE.ut.ee/handle/10062/15308>.

³ *Ibid.*, lk 52.

⁴ Sonia Livingstone, Peter Lunt. *Talk on Television: Audience Participation and Public Debate*. London: Routledge, 1994.

⁵ Andrew Tolson. *Television Talk Shows: Discourse, Performance, Spectacle*. Mahwah, New Jersey: Erlbaum, 2001.

Tabel 1. Teemavaldkondade kaupa eri ekspertisitüüpe esindanud saatekülaliste arv

	Akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ekspertiis	Tööalane ja hariduslik ekspertiis	Tööalane ekspertiis	Meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis	Isiklikul kogemusel põhinev ekspertiis	Saatekülaliste arv kokku
Sisepoliitika	4	7	3	7	3	24
Välispoliitika	5	8	2	1		16
Haridus ja teadus	2	4	9		1	16
Sotsiaalteemad	11	15	12	7	11	56
Majandus		2		2		4
Meditsiin ja tervishoid	4	2		2		8
Kultuur	1	4	3			8
Infrastruktuur	2	3	3			8
Saatekülaliste arv kokku	29	45	32	19	15	140

tide soolist esindatust,¹¹ millest lähtuvalt analüüsiti teemavaldkondade kaupa ka „Vabariigi kodanike“ esinejate soolist tasakaalu.

Metoodika

Uurimuse eesmärk oli välja töötada analüüsiskeem ühiskondlikult aktuaalsetel ja olulistel teemadel arutlema kutsutud saatekülaliste ekspertisitüübi määratlemiseks ning katsetada selle skeemi otstarbekust ja töökindlust. Probleemi uurimiseks sõnastati viis uurimisküsimust.

Uurimisküsimustele vastamiseks kasutati nii kvalitatiivse sisuanalüüsi kui ka standardiseeritud kontentanalüüsi meetodit. Kontentanalüüsis oli peamiseks analüüsiühikuks saade ning valimisse kuulusid kõik 2015. aastal eetris olnud „Vabariigi kodanike“ saated, mida oli kokku 35. Lisaks saadet iseloomustavatele tunnustele (valdkond, põhiprobleemid) kodeeriti ka saatejuhtide ning saatekülaliste tunnuseid. Saatekülaliste puhul kodeeriti lisaks soole, vanusele, tegevusalale ja ametile ka seos saate teemaga ja ekspertisitüüp (vt allpool). Esinejaid oli igasse saatesse kutsutud neli, kõikide valimisse kuulunud saadete peale kokku 140.

Peamised tulemused uurimisküsimuste kaupa

1. Mis tüüpi ekspertiise saab tuvastada saate „Vabariigi kodanikud“ külaliste koosseisu analüüsile tuginedes?

Kodeeritud tunnustele tuginedes määratleti viis ekspertisitüüpi:

- 1) akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ekspertiis,
- 2) tööalane ja hariduslik ekspertiis,
- 3) tööalane ekspertiis,
- 4) meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis,
- 5) isiklikule kogemusele põhinev ekspertiis.

Ekspertisitüüpidest esimest, akadeemiliselt töö- ja erialast või uurimuslikku ekspertiisi esindasid saatekülalised, kes olid nii hariduse kui ka töö kaudu seotud kõrgkooli või teadusasutusega. Tööalast ja hariduslikku ekspertiisi esindasid inimesed, kes töötasid institutsioonis ja/või ametikohal, mis haakus saate teemaga, ning neil oli ka nii saate teema kui ka oma tööalaga kokkulangev kõrgharidus. Tööalast ekspertiisi esindavad saatekülalised töötasid asutuses ja/või positsioonil, mis haakus saate teemaga, kuid neil puudus oma tööga ning saate teemaga haakuv erialaharidus. Neljandat, meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisi esindavate inimeste haridus ja tööalane hõive ei pruukinud olla saate teemaga kooskõlas, kuid nad olid meedias teemal sõna võtnud. Viimase ekspertisitüübi, isiklikule kogemusele tugineva ekspertiisi esindajate puhul polnud haridus ja tööalane positsioon kuivõrd olulised, kuna saatekülalised esindasid neist

¹¹ Vt Amir Hetsroni, Hila Lowenstein. Is She an Expert or Just a Woman? Gender Differences in the Presentation of Experts in TV Talk Shows. — Sex Roles, 2014, Vol. 70, nr 9, lk-d 376–386; Roger Desmond, Anna Danilewicz. Women Are On, But Not In, the News: Gender Roles in Local Television News. — Sex Roles, 2009, Vol. 62, nr 11, lk-d 822–829; Thomas C. Voinché, William R. Davie, Lucian F. Dinu. Considering the Sources in Local Television News: Diversity in Coverage of Hard and Soft News. — Southwestern Mass Communication Journal, 2010, Vol. 26, nr 1, lk-d 99–109.

kahest sõltumatut ekspertiisi, mis tugines nende kui üldjuhul konkreetse huvigrupi esindajate isiklikele kogemustele.

2. Milline on saatesse „Vabariigi kodanikud“ kutsutud inimeste ekspertiisitüüpide vahekord?

Tulemuste analüüsist selgus, et saates „Vabariigi kodanikud“ on peamise ekspertiisitüübina esindatud kõige enam tööalast ja hariduslikku ekspertiisi esindavad saatekülalised, millele järgnevad tööalane ning akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ekspertiis. Koguvalemisse kuulunud saatekülalistest 32% ehk 45 inimest esindas tööalast ja hariduslikku ekspertiisi. Kolme enam esindatud ekspertiisitüübi osakaal moodustas koguvalemist u kolmveerandi, 76% (tabel 1). Seega võib väita, et saatesse kutsutud külalised kujundasid avalikku arvamust eelkõige tööalastest, hariduslikest ja uurimuslikest kogemustest ja tõdemustest lähtuvalt.

3. Mil määral on eri teemavaldkondades välja kujunenud kindlate tunnustega eksperdid, keda nende teemade kommenteerimiseks kaasatakse?

Uurimisküsimusele vastamiseks jaotati aasta jooksul eetris olnud saated ühiste tunnuste alusel teemavaldkondadesse. Neist lähtuvalt analüüsitud saatekülaliste karakteristikutele tuginedes saab öelda, et kuigi on märgata teatud tendentse, ei olnud võimalik teha suuri üldistusi ja järeldusi, kuna saated ei jaotunud teemavaldkondade vahel võrdselt. Kui nt sotsiaalteemade ja poliitika valdkonnas oli analüüsitud perioodi vältel eetris saateid vastavalt 14 ning 10, siis majandusest oli vaid üks saade ning meditsiini ja kultuuri teemadel kaks saadet.

Üldine tendents oli see, et kõikide valdkondadega seotud saadetes oli kutsutud külalisi, kes esindasid tööalast ja haridusliku ekspertiisi. Ka tööalast ning akadeemiliselt töö- ja erialast või uurimuslikku ekspertiisi esindavad saatekülalised kõnelesid mitme valdkonnaga seotud teemadel, mistõttu võib üldistavalt väita, et „Vabariigi kodanikesse“ kutsutud inimesed kujundavad päevakajaliste sündmustega seonduvates diskussioonides avalikku arvamust pigem tööalastest kogemustest,

samuti teoreetilistest ja teaduslikest tõdemustest lähtudes.

Meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis oli peamiselt esindatud poliitika, eelkõige sisepoliitika ning sotsiaalteemade üle arutlevates saadetes. Sellest tulenevalt võib järeldada, et nimetatud teemavaldkondades on toimunud meediastumise protsessid, mille kaudu on meedia nende valdkondadega seotud arutluses omandanud iseseisva rolli. Kvalitatiivse analüüsi tulemusel selgus, et nende valdkondadega seotud saadetes viidati meedia kaudu avalduvale avalikule arvamusele rohkem kui nt infrastruktuuri, kultuuri, hariduse ja teadusega seotud saadetes.

Isiklikule kogemusele tuginev ekspertiis oli samuti kõige enam esindatud just sotsiaalteemadega seotud saadetes. Seda saab põhjendada valdkonna eripäraga, mis on inimesekessem kui teised, pigem üldisemad ja ühiskonnakesksed valdkonnad.

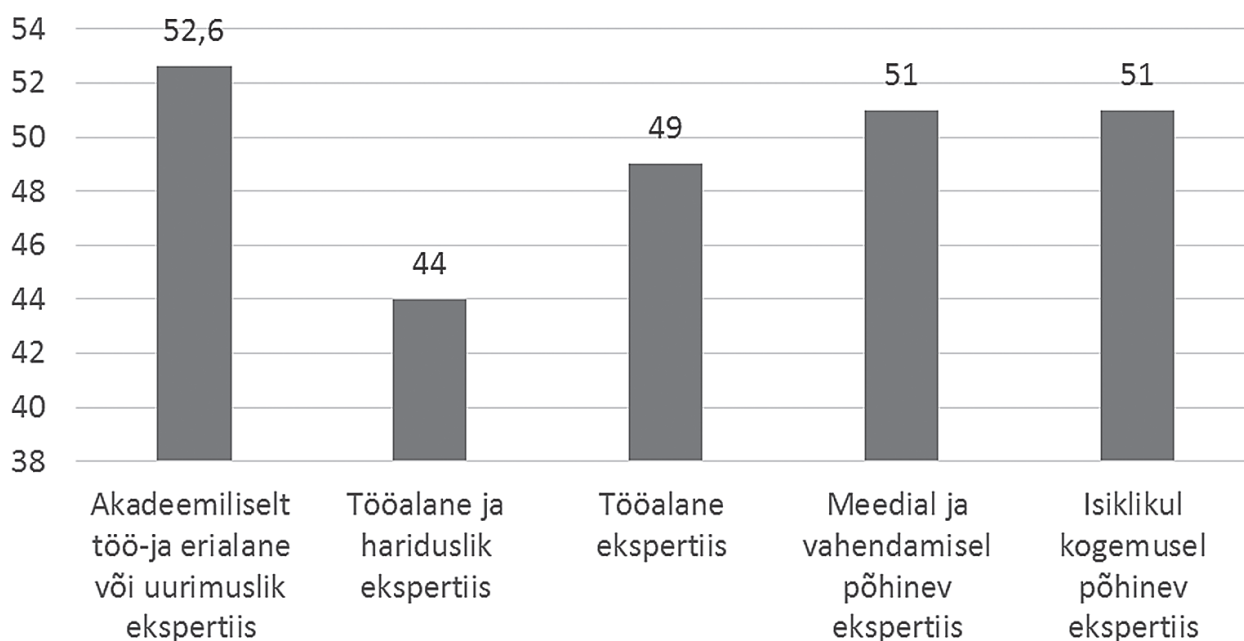
4. Milline on saate „Vabariigi kodanikud“ osaliste sooline, vanuseline ja hariduslik jaotus?

Analüüsile läheneti nii valdkondliku esindatuse kui ka ekspertiisitüüpide kaudu ning keskenduti eraldi ka mitmes saates osalenud saatekülaliste ning saatejuhtide soolisele, vanuselisele ja hariduslikule profiilile.

Selgus, et „Vabariigi kodanikesse“ kutsutud saatekülaliste sooline jaotus ühtib mitme rahvusvahelise uurimuse andmetes leiduvaga:¹² mehi oli ligikaudu kaks kolmandikku ning naisi üks kolmandik. Mees- ja naissoost saatekülaliste vahel suuri vanuselisi kõikumisi ei esinenud. Kuna 98%-l esinejatest oli kõrgharidus, siis saigi vaid üldistada, et saatesse kutsutakse enamjaolt kõrgharidusega inimesi.

Mitu korda saates osalenute kohta saab öelda järgmist. Kahte valimisse kuulunud saatesse kutsutud külaliste puhul täheldati, et nad kõik olid etteantud teemadega tööalastelt seotud — kutsutud vestlema ühe kindla valdkonna või siis sellele lähedaste probleemide lahkamiseks. Üheksast mitmesse saatesse kutsutud inimesest kaks olid nais- ning seitse meessoost. Kolme korduvalt saatesse kutsutud inimese puhul täheldati peamisena meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisitüüpi, mis kohati esi-

¹² *Ibid.*

Joonis 1. Telesaate „Vabariigi kodanikud“ külaliste keskmine vanus ekspertiisitüüpides

nes kombinatsioonis teiste tüüpidega. Võib oletada, et neid kutsuti mitu korda seetõttu, et nende aktiivne tegutsemine üldises meediapildis on mõjuv.

Valdkondlikku jaotust arvestades oli vaid kultuuriga seonduvatel teemadel meeste ja naiste osakaal võrdne. Sotsiaalteemasid käsitlevates saadetes olid ülekaalus naisesinejad. Ka rahvusvahelistest analüüsitulemustest selgus, et naissoost eksperte kutsutakse pigem inimlähedasemaid teemasid käsitlevatesse vestlussaadetesse.¹³

Vanuselist profiili analüüsisid selgus, et üldiselt oli inimkesksetes valdkondades, nagu sotsiaalteemad ja kultuur, saatekülaliste keskmine vanus madalam kui struktuurikesksetes valdkondades, nagu haridus ja teadus, meditsiin ja tervishoid või poliitika.

Ekspertiisitüüpide soolist jaotust analüüsisid selgus, et kõige suurema esindatusega ekspertiisigrupis (töölane ja hariduslik ekspertiis) oli meeste ja naiste osakaal võrdne. Kõige vähem oli naissoost saatekülalisi töölase ekspertiisi esindajate seas, mis annab alust arvata, et naiste saatesse kutsumise tingimused ja kriteeriumid on rangemad.

Määratletud ekspertiisitüüpide jaotusest ilmes, et kõige kõrgem keskmine vanus oli akadeemiliselt töö- ja erialase või uurimusliku ekspertiis-

si esindajatel. Seda selgitab tõsiasi, et võrreldes teiste ekspertiisitüüpidega kulub sellise taseme omandamiseks rohkem aega, enamasti on nõutav kindlate kvalifikatsioonikriteeriumide täitmine. Keskmine vanus oli madalaim töölase ja haridusliku ekspertiisi esindajatel, mida mõnevõrra selgitab asjaolu, et see oli saadetes kõige levinum ekspertiisitüüp (joonis 1).

Saatejuhtide soolise, vanuselise ja haridusliku profiili analüüsi tulemusel selgus, et kuigi enamikku saadetest juhtis Arne Rannamäe, oli kõikide saatejuhtide sooline, vanuseline ja hariduslik profiil sarnane: nad olid meessoost, kõrgharidusega ning nende vanus jäi 40–60 eluaasta vahele. Nii Bourdieu¹⁴ kui ka mitmed teised teoretikud¹⁵ on märkinud, et saatejuht ja teda iseloomustavad tunnused kujundavad vestluse mõjusfääri ja avaldavad vestluse käigule mõju. Eelnevast tulenevalt saab interpreteerida, et „Vabariigi kodanikud“ saatejuhtide sooline, vanuseline ja hariduslik taust mõjutas ka tõsiasi, et kaks kolmandikku saatekülalistest olid mehed ja üks kolmandik naised. Samuti on tähelepanuväärne, et saatekülaliste keskmine vanus ning haridustase ühtis saatejuhtide vanuselise ning haridusliku

¹⁴ P. Bourdieu 1996.

¹⁵ Ivar Triikkel. Intervjuu ja reportaaž raadioajakirjanduses. — Fakt-Sõna-Pilt II. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, Eesti keele kateeder, ÕTÜ žurnalistikaring 1965.

¹³ Vt A. Hetsroni, H. Lowenstein 2014; T. Voinché, W. Davie, L. Dinu 2010.

profiiliga. Sellest tulenevalt võib väita, et saatejuhti iseloomustavatel tunnustel võib olla külaliste valikul oluline roll — saate tegijate tahe olla kindel arutelu efektiivsuses ja tulemuslikkuses.

Viimane uurimisküsimus ja järeldused

Viimane uurimisküsimus, kas „Vabariigi kodanikesse“ valitud saatekülaliste profiilid osutavad meediasutumise protsessile, nõudis teema mõtestamist laiemast raamistikust lähtudes.

Meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisi sai peamise tüübina tuvastada 19 esinejal ehk 14%-l saatesse kutsutud inimestest. Samas oli see ekspertiisitüüp 18 saatekülalise ekspertiisikombinatsiooni teine pool, mis tähendab, et lisaks peamisele ekspertiisitüübile ajendas saatesse kutsumist ka nende aktiivne osalemine mujal meedias. Nii peamise kui ka meedial ja vahendamisel põhineva ekspertiisi liitmisel selgus, et 140 saatekülalisest olid 37 konkreetsetel teemal või sellega seonduvas valdkonnas oma ekspertiisi väljendanud ka mujal meedias. Sellest tulenevalt võib väita, et meedial tervikuna on saatekülaliste ekspertiisi määratlemisel ning sedakaudu nende oletatava „Vabariigi kodanikesse“ kutsumise ajendi kujunemisel üsnagi suur roll. Nii-sugune tendents on kooskõlas ka Bourdieu väljateooria¹⁶ ja muude meediasutumise teooriatega,¹⁷ mis viitavad meedia suurenevale tähtsusele ühiskonnas ja meedialoogika põimumisele eri valdkondadega, nii et see hakkab mõjutama konkreetse valdkonna loogikat.

Kõige enam esindasid saatesse kutsutud külalised tööalast ja hariduslikku ekspertiisi, millele järgnesid väiksema esindatusega akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ning tööalane ekspertiis. Bourdieu toob väljateooria ja eksperdi käsitluses välja, et kõik ekspertiisitüübid, mis ei tugine teaduslikule kapitalile ehk akadeemilisele pädevusele, kahjustavad kultuurivälja ning seal toimuvat diskussiooni. Tendentsi, et akadeemilise ekspertiisi kõrvale on tekkinud ka teist tüüpi ekspertiise, vaadeldi käesolevas töös neutraalselt, mitte kriitiliselt, nagu eeldanuks Bourdieu, sest Maris Talvari on oma bakalaureusetöös juba selgitanud, et „Vabariigi ko-

danike“ eesmärk on televaatajaid mõtlema ärgitada ning ühiskondlikult oluliste teemade üle diskuteerima panna.¹⁸ Akadeemilisele pädevusele toetuvad ekspertiisesindajad räägivad tihtipeale liiga teoreetilisel ning on väheste esinemisostkustega, mistõttu teleauditooriumil on keeruline nende jutuga järgeda ja samastuda. Seega on diskussiooni tekitamise eesmärgil teist tüüpi ekspertiise esindavate saatekülaliste kaasamine õigustatud ning vajalik. „Vabariigi kodanike“ lõpuosas ei proovitagi konsensusele jõuda, vaid oluline on erinevate arvamuste sõnastamine — pluralism.

Kvalitatiivsele analüüsile tuginedes saab väita, et igas „Vabariigi kodanike“ saates arutletakse, kuidas konkreetse teema lahkamine meedia vahendusel on kujundanud avalikku arvamust, mis viitab sellele, et ka saatejuht ja -külalised on teadlikud meedia kasvanud mõjust ühiskonnas.

Meedia ning selle kaudu kujunenud avaliku arvamuse tähtsusele viitab ka saate formaat — saatejuht toob enne diskussiooni algust välja saatekülaliste varem meedias ilmunud, saate teemaga seonduvad tsitaadid. Tsitaatide päritolu võib varieeruda ETV saadetest ja Postimehe arvamuseartiklitest kuni esinejate isiklikul sotsiaalmeedia kontol tehtud postitusteni, hõlmates vahel isegi kümne aasta taguseid sõnavõtte. Asjaolu, et saatesse kutsutakse vaid külalisi, kes on saatega seonduval teemal varem meedias sõna võtnud või esinenud, viitab meediasutumise protsessile. Kuigi Maris Talvari bakalaureusetöö intervjuudes väidetakse, et saatekülaliste valikul on lähtutud sellest, et inimene oleks võimalikult vähe meedias nähtaval olnud, ei kinnita seda saate formaati kuuluvad viited meedias ilmunud sõnavõttudele ning ülejäänud kriteeriumid, mida saate tegijad intervjuudes välja tõid. Selle põhjal tegi Maris Talvari järelduse, et „Vabariigi kodanikesse“ kutsutud inimene peab valdama saate teemat, olema tuntud, atraktiivne, hea esineja, oskama vaielda, oma arvamust selgelt väljendada ja selle põhjal ka argumenteerida,¹⁹ mida saab kindlaks teha eelkõige just eelnevate meedialugude alusel.

Oskusliku, kiire ja arusaadava argumenteerimisvõime vajalikkust rõhutavad ka saate formaadiga saatekülalistele sätestatud tingimused: keskmiselt 53 minutit kestvasse vestlusse peavad

¹⁶ P. Bourdieu 1996.

¹⁷ K. Lundby 2014.

¹⁸ M. Talvari, 2009.

¹⁹ M. Talvari 2009.

mahtuma saatejuhi tutvustused ja viited meedias ilmunud sõnavõttudele, nelja eksperdist saatekülalise arvamused ja argumentatsioon, olenevalt saatest kahe või kolme vaataja mõtted ja küsimused saatekülalistele ning vahel ka teemaga seonduv aktuaalne video- või uudiselõik.

Maris Talvari on oma bakalaureusetöös kirjutanud, et saatesse kutsutud kõneisikud on eelkõige avaliku elu tegelased. Kuigi ka käesolevas uurimuses pidas see üldjuhul paika, võib oletada, et enamiku väitlejate valikul sai lisaks tuntusele oluliseks nende esinemisoskus ja mõttekiirus. Ometi ei saa „Vabariigi kodanike“ üheaastasele analüüsiperioodile tuginedes väita, et televisioonitoimetus kasutaks ainult harjumuspäraseid mediakujusid, kes on suutelised kõikidel teemadel kõnelema või intervjuusid andma — saadettesse oli kutsutud erineva esinemiskogemuse ja avaliku taustaga inimesi. Võib oletada, et suuremale valimile toetuva uuringu puhul oleksid tulemused olnud mitmekülgsemad ja kõnekamad.

Kuivõrd saatejuht esitab küsimusi saatekülaliste eelnevatest sõnavõttudest lähtuvalt, taastoodetakse ja -tõlgendatakse „Vabariigi kodanikes“ meedia kaudu ühiskonnas tekkinud avalikku arvamust. Ja kuna meedias varem ilmunud sõnavõttud ning nende kaudu ühiskonnas kujundatud avalik arvamus on saates oluline, taandub suur osa diskussioonist teema käsitlusele ja kuvandile meedias.

Ere Uibo tõi oma bakalaureusetöös välja, et mõnda saatekülalist saatejuht sinatas ning pöördus tema poole eesnime pidi, samas kui teisi teietas ning kasutas pöördumisel nii ees- kui ka perenime. Tema tööst selgus, et selle põhjenduseks oli Aarne Rannamäe ja külalise saatevälise tutvuse laad. Kvalitatiivsele analüüsile tuginedes oli võimalik veel märgata, et mõnes saates viitas saatejuht lisaks lugupidavale teietamisele ka sellele, et „studio on täis eksperte“, mõnes aga ekspertide kohalolekule rõhku ei asetanud. Üldjuhul osutas Rannamäe ekspertide kohaolekule saadetes, milles käsitleti struktuurikeskseid teemasid, nagu majandus ja poliitika, inimkesksemate teemade puhul, nagu nt sotsiaalteemad, „eksperptide kohalolekule“ ei viidatud. Sellest tulenevalt saab kinnitada Bourdieu mõtet, et struktuurikesksemate teemadega seotud valdkondades hinnatakse väljaekspertiisi tugevamaks kui inimkesksete teemade puhul. Nimelt selgus ka käesolevas uurimuses, et inimkesksemates teemakäsit-

lustes on meediale ja vahendamisele ning isiklikule kogemusele põhinev ekspertiis rohkem esindatud kui struktuurikesksemates valdkondades.

Eelnevaid uuringuid ning Eesti avalikkuse üldist häälestust arvesse võttes oli ootuspärane, et meessoost saatekülalised olid saates rohkem kui naised. Üllatav oli aga selle erinevuse suurus — saatesse kutsutud mehi (97) oli kaks korda rohkem kui naisi (43).

„Vabariigi kodanike“ saatekülaliste vanuseline ja hariduslik profiil välismaiste uuringute tulemustega²⁰ kokku ei langenud. Esitatud andmetele tuginedes sai aga teha üldistuse — enamik saatekülalistest olid kõrgharidusega ning keskealsed.

Võrreldes saatekülaliste keskmist vanuselist ning hariduslikku koosseisu (keskealine ja kõrgharidusega) saatejuhtide vastavate tunnustega selgus, et need langevad kokku. Sellest tulenevalt võib interpreteerida, et saatejuhi rolli olulisus saatekülaliste valikul „Vabariigi kodanikesse“ peab paika.

Saatesse kutsutute analüüs andis märku meediastumise protsessist ühiskonnas. Sellele viitas eelkõige asjaolu, et saatekülaliste esindatud ekspertiiskombinatsioonides oli meedial teiste ekspertiisitüüpide toetamisel ja vahendamisel üsnagi oluline roll.

Lisaks oli võimalik meediastumise märke tuvastada ka saate formaadist lähtuvalt. Nimelt kutsutakse „Vabariigi kodanikesse“ vaid inimesi, kes on saate teemal varem meedias sõna võtnud. Meediastumise tendentsile viitasid ka saatetegijate sõnastatud külaliste valiku kriteeriumid — tuntus, atraktiivsus, argumenteerimisvõime, hea esinemis- ja eneseväljendusoskus.

Meediastumist oli võimalik rohkem täheldada inimkesksemates valdkondades, nagu kultuur ja sotsiaalteemad, ning vähem struktuurikesksetes teemades, nagu poliitika, infrastruktuur või meditsiin. Bourdieu selgitab seda nähtust, lähtudes erinevate teadusalade väljaautonoomiast, mille põhjal on sotsiaalteemade väljaautonoomia vähese teadusliku tootlikkuse ning võimuala läheduses viibimise tõttu väiksem kui struktuurikesksetes teemades. Sellest tulenevalt on nendes valdkondades ka sissepääsulõiv madalam ning meedia loodud ekspertide osakaal suurem.

Kuna meediastumise märke oli võimalik täheldada vaid inimkesksemates valdkondades, ei saa

²⁰ A. Hetsroni, H. Lowenstein 2014.

täielikult nõustuda Bourdieu väljateooriaga, milles ta viitas ajakirjandusvälja domineerimisele teiste valdkondade üle. Kuigi kvalitatiivse sisuanalüüsi tulemusel selgus, et saates toimivas diskussioonis arutletakse selle üle, kuidas meedias konkreetset saateemat käsitletakse ja kuvatakse, keskendus see pigem avaliku arvamuse taastootmisele, kui vii-

tas ajakirjandusvälja domineerimisele. Sellest tulevalt võib väita, et „Vabariigi kodanike“ analüüsi- ga tuvastati, et meedia suurenevale rollile ühiskonnas viidatakse ning sellele paigutatakse rõhuasetus, kuid ei olnud võimalik täheldada, et ajakirjandusväli oleks teiste väljade üle domineeriva positsiooni omandanud.